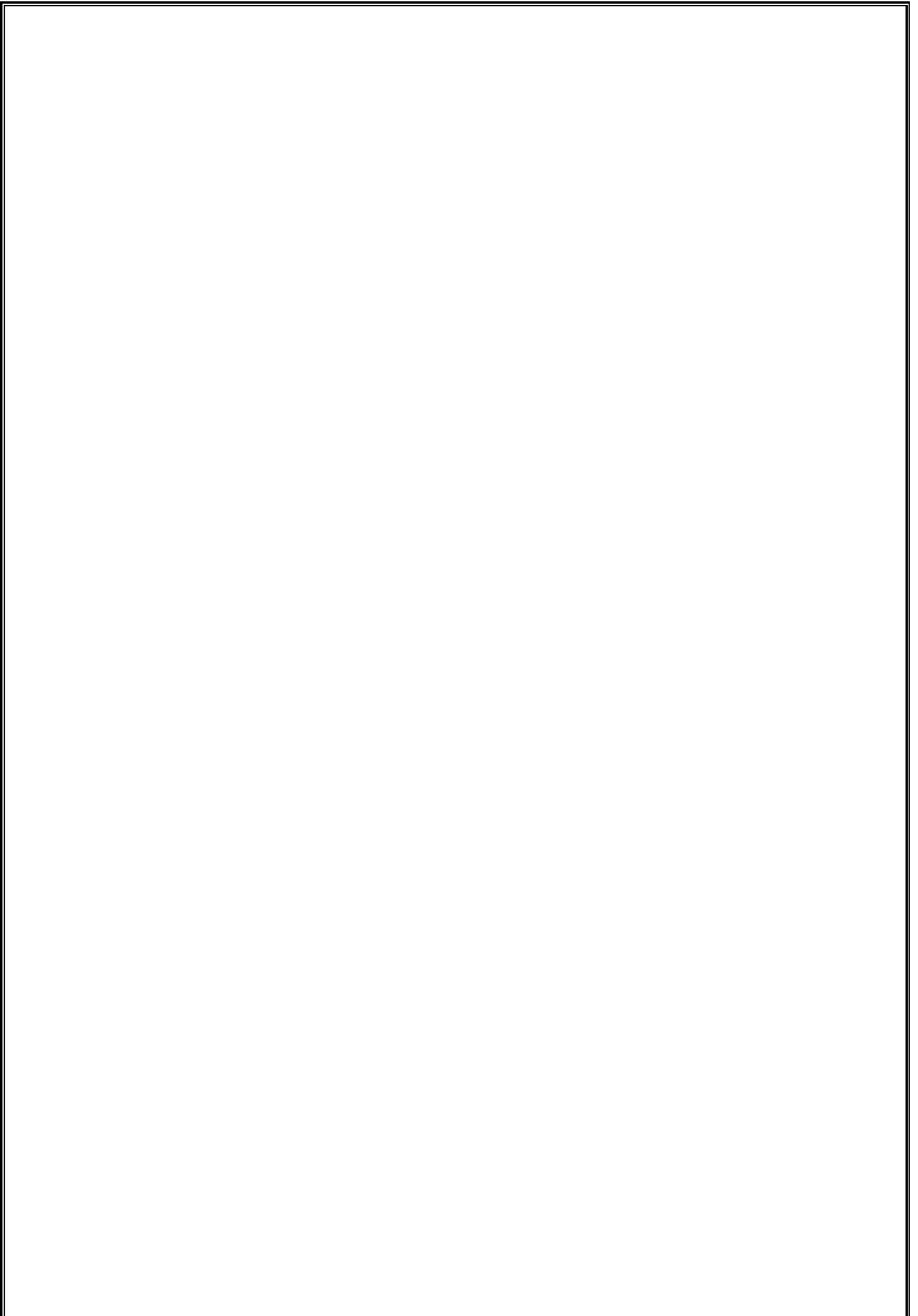

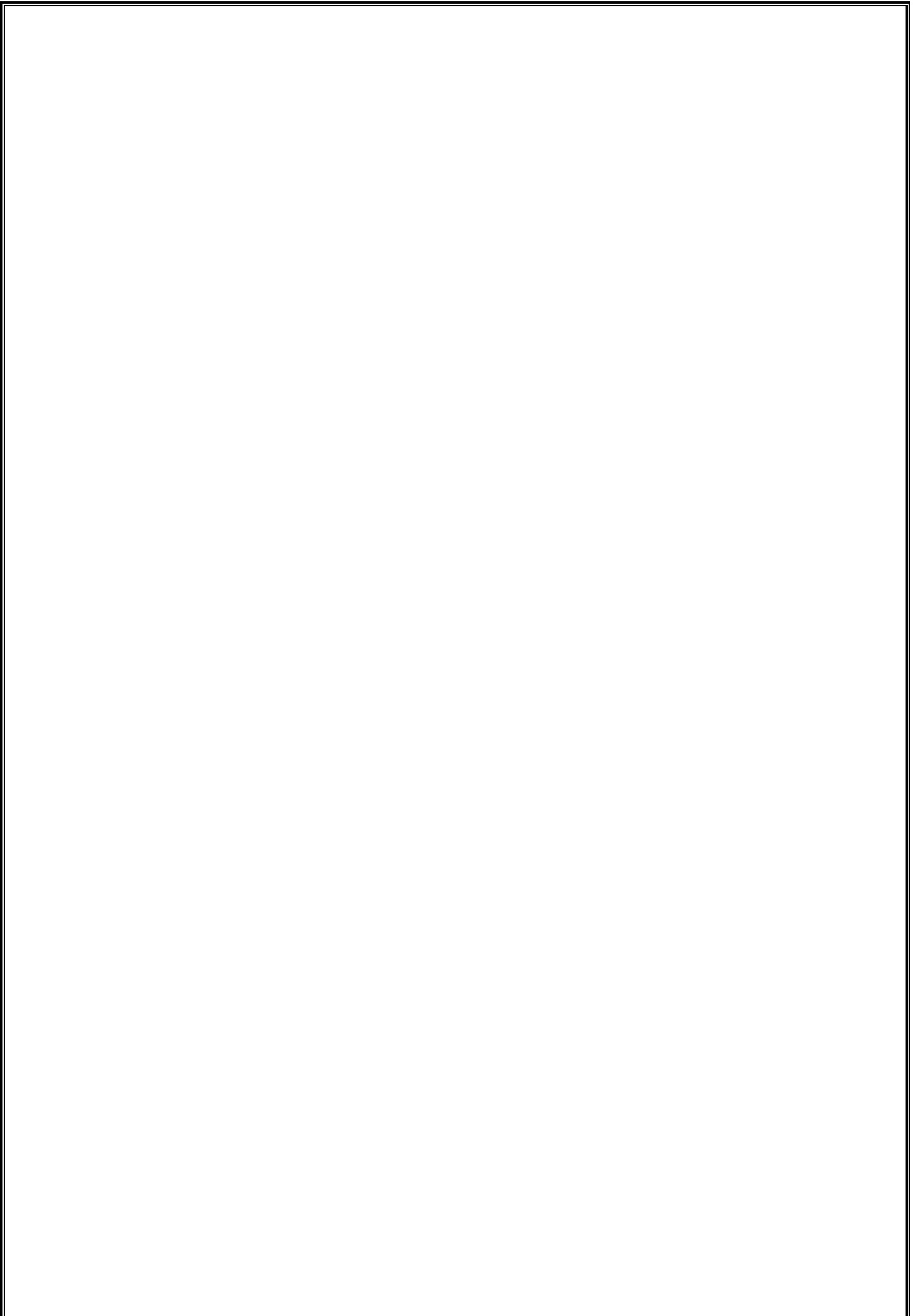
پاسخی مستند به قلم فرسایی ابن جوزی و ابن تیمیه
در رابطه با روایت سید العابدین علیه السلام

نویسنده: سید علیرضا رفیعی علویجه

مرکز حقایق اسلامی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بر اساس علم بی‌کران خود، به جابر بن عبد الله انصاری بشارت ولادت امام سجاد علیه السلام را به واسطه لقب سید العابدین دادند و به دنبال آن مقام ایشان را در قیامت بیان کردند. اما دو نفر از علمای اهل سنت تاب تحمل این فضیلت بزرگ را نداشته و حقیقت را انکار کردند به همین جهت در این نوشتار بر اساس منهج مرحوم میر حامد حسین به گزافه‌گویی آنان پاسخ داده خواهد شد و حقیقت بر همگان روشن خواهد گشت.

کلید واژگان: امام سجاد علیه السلام / سید العابدین / سید الساجدین / الموضوعات ابن جوزی / منهج السنه ابن تیمیه / وضع حدیث / محمد بن زکریا الغلابی / ابراهیم بن بشار

مقدمه

اهل سنت برای امام سجاد علیه السلام در کتب خود بسیار ارج نهاده‌اند. مطلب بیان شده با نگاه به کتاب‌های رجالی و تاریخی عامه، به کمال روشن است^۱ در حالی که ابن جوزی و به دنباله او، ابن تیمیه در موضوع جایگاه امام زین‌العابدین علیه السلام فلم فرسایي کرده؛ به گونه‌ای که روایت نام‌گذاری امام سجاد علیه السلام را از سوی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به سید العابدین، موضوع و جعلی دانسته‌اند به دیگر سخن ابن تیمیه (م ۷۲۸) و ابن جوزی (م ۵۹۷) حقیقت بزرگی را به کمک این اشکال، کتمان کرده‌اند. در ادامه ثابت خواهد شد، این باور بر پایه دیدگاه اهل سنت بی‌اساس است.

تقریر اشکال

ابن جوزی (م ۵۹۷) این روایت را در کتاب الموضوعات، نقل می‌کند و در انتها مدعی می‌شود که این حدیث قطعاً کذب و دروغ است:

باب فی فضیله علی بن الحسین

أبنا أحمد بن علی بن المجلی أبنا أبو القاسم علی بن أحمد بن البسری أبنا أبو أحمد عبید الله بن محمد بن أحمد بن أبی مسلم العرضی حدثنا أبو بکر محمد ابن یحیی بن عبد الله الصولی حدثنا محمد بن زکریا الغلابی حدثنا إبراهیم بن بشار عن سفیان بن عیینة عن أبی الزبیر قال: "کنا عند جابر بن عبد الله وقد کف بصره وعلت سنه، فدخل علیه علی بن الحسین ومعه ابنه محمد وهو صبی الصبی ذلک، فقال جابر: من هذا؟ فقال: ابني محمد، فضمه إليه وبکی وقال: یا محمد أن رسول الله صلی الله علیه وسلم یقرأ علیک السلام، فقال له صحبه: وما ذاک؟ قال: کنت عند رسول الله صلی الله علیه وسلم فدخل علیه الحسین بن علی فضمه إليه وقبله وأقعدہ إلى جنبه ثم قال: یولد لابنی هذا ابن یقال له علی إذا کان یوم القیامة نادى مناد من بطنان العرش: سید العابدین، فیقوم هو، ویولد له ابن یقال له محمد إذا رأیته یا جابر فأقرأ علیه السلام منی، واعلم أن بقاک بعد ذلک الیوم قلیل، فما لبث جابر بعد ذلک الیوم إلا بضعة عشر یوما حتی توفی

هذا حدیث موضوع بلا شک، والمتهم به الغلابی قال الدارقطنی: کان یضع الحدیث.^۲

اضافه بر این مطلب، ابن تیمیه (م ۷۲۸) در کتاب منهاج السنه این چنین می‌نویسد:

۱ سیر أعلام النبلاء: ۴ / ۳۸۶

۲ الموضوعات: ۲ / ۴۴

وكذلك ما ذكر من تسمية رسول الله صلى الله عليه وسلم له سيد العابدين هو شيء لا أصل له، ولم يروه أحد من أهل العلم والدين.^٣

بدین سان دو اشکال کلی نسبت به این روایت وارد شده است؛ وضع بودن این حدیث، عدم روایت از سوی بزرگان اهل سنت.

۱. اشکال ابن جوزی

برای پاسخ به اشکال ابن جوزی (۵۹۷)، باید این سؤال در ذهن مخاطب شکل بگیرد؛

جایگاه کتاب الموضوعات چگونه است؟

با عنایت به این پرسش؛ ابن جوزی (م ۵۹۷) در مورد روایت یاد شده، دو ادعای پوچ دارد؛ ابتدا وضع بودن حدیث و در ادامه متهم بودن غلابی را (رجال سند) به وضع، مطرح می کند:

هذا حدیث موضوع بلا شک، والمتهم به الغلابی قال الدارقطنی: کان یضع الحدیث.^۴

در همین راستا نخست به موضوع بودن حدیث و در مرحله بعد به وضع بودن غلابی پاسخ داده می شود.

۱. موضوع بودن حدیث

سید العابدین و سید الساجدین، از القابی نیست که بتوان آن را مخفی کرد به ویژه اینکه نشان دهنده افضلیت امام سجاد علیه السلام (اکثر ثوابا عند الله) است. عدم توانایی فهم این مقام، سبب شده است تا ابن جوزی (م ۵۹۷) بر خلاف علمای خود صحبت کند و حتی مقام علمی و بلکه اخروی آنان را زیر سؤال ببرد. جدای از اینکه؛ عده ای از بزرگان عامه نسبت به کتاب الموضوعات نقد دارند، بسیاری از آنان این روایت را نقل کرده اند و بلکه در برخی از کتب عنوان سید العابدین و سید الساجدین را برای امام سجاد علیه السلام پذیرفته اند، بالاتر از آن؛ عده ای دیگر، از این روایت برداشت هایی در شان و مقام امام زین العابدین علیه السلام دارند.

۱،۱ نقد کتاب الموضوعات

نزد بزرگان اهل سنت کتاب الموضوعات ابن جوزی، جایگاه علمی ندارد؛

ابن صلاح (م ۶۴۳) در مورد تساهل ابن جوزی در کتاب الموضوعات، چنین می نگارد:

ولقد أكثر الذی جمع فی هذا العصر ((الموضوعات)) فی نحو مجلدین، فأودع فیها کثیرا مما

لا دلیل علی وضعه، وإنما حقه أن یذكر فی مطلق الأحادیث الضعیفة.^۵

افزون بر آن؛ ابن کثیر دمشقی (م ۷۷۴) می نویسد:

۳ منهاج السنة النبویة: ۴ / ۵۰

۴ الموضوعات: ۲ / ۴۴

۵ مقدمة ابن الصلاح (معرفة أنواع علوم الحديث): ۲۰۴

وقد صنف الشيخ أبو الفرج بن الجوزي كتاباً حافلاً في الموضوعات، غير أنه أدخل فيه ما ليس منه، وخرج عنه ما كان يلزمه ذكره، فسقط عليه ولم يهتد إليه.^٦

و در آخر سیوطی (م ۹۱۱) در کتاب تدریب الراوی، مدعی است که بسیاری از احادیث وارد شده در این کتاب موضوع نیستند بلکه صحیح و حسن نیز در میان آنها وجود دارد؛ (وقد أكثر جامع الموضوعات في نحو مجلدين، أعني أبا الفرج بن الجوزي، فذكر في كتابه) (كثيراً مما لا دليل على وضعه، بل هو ضعيف)، بل وفيه الحسن، بل والصحيح، وأغرب من ذلك أن فيها حديثاً من صحيح مسلم كما سأبينه.

در ادامه به نقل از ذهبی (م ۷۴۸) می نویسد:

قال الذهبي: ربما ذكر ابن الجوزي في الموضوعات أحاديث حسانا قوية.^٧

در نتیجه؛ عبارات یاد شده از علمای اهل سنت، صراحت در عدم اعتبار کتاب الموضوعات ابن جوزی دارد پس به صرف ورود روایت "سید العابدین" در این کتاب نمی توان حکم به موضوع بودن آن کرد.

۱,۱,۱ نقل روایت از سوی بزرگان عامه

به راستی که ادعای تباه ابن جوزی (م ۵۹۷) مبنی بر کذب بودن روایت یاد شده، هیچ گاه قابل اعتناء نخواهد بود چراکه افزون بر عدم اعتبار کتاب وی، بسیاری از علمای عامه این روایت را نقل کرده اند که خود دلیل بزرگی بر عدم وضع این روایت است. در غیر این صورت، مطابق روایت صحیح مسلم باید گفت آنانی که این روایت را در کتاب های خود وارد کرده اند کذاب و دروغ گو هستند و این سبب کسر شان علمای اهل سنت است و یا باید گفت ابن جوزی (م ۵۹۷) در کتاب خود تساهل کرده است.

نقل کنندگان:

عده ای از علمای اهل سنت روایت سید العابدین را در کتاب خود نقل کرده اند. قدیمی ترین نقل منسوب به ابن عساکر (م ۵۷۱) است:

قرأت بخط أبي الحسن رشأ بن نظيف وأنبأني أبو القاسم العلوي وأبو عبد الرحمن المقرئ وغيرهما عنه نا أبو أحمد عبيد الله بن محمد الفرضي نا أبو بكر محمد بن يحيى الصولي نا العلائي نا إبراهيم بن بشار عن سفیان بن عيينة عن أبي الزبير قال كنا عند جابر فدخل عليه علي بن الحسين فقال كنت عند رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فدخل عليه الحسين بن علي فضمه إليه وقبله وأقعده إلى جنبه ثم قال يولد لأبني هذا ابن يقال له علي إذا كان يوم القيامة نادى مناد من بطنان العرش ليقم سید العابدین فيقوم هو.^٨

٦ الباعث الحثيث إلى اختصار علوم الحديث: ٧٩

٧ تدریب الراوی فی شرح تقریب النوای: ١ / ٣٢٩ و رک: فتح المغیث بشرح ألفیة الحديث: ١ / ٣١٢، تذكرة الموضوعات للفتنی: ٣، نیل الأوطار: ١ / ٢٢، الفوائد المجموعه: ٣

٨ تاریخ دمشق: ٣٧٠ / ٤١

افزون بر نقل ابن عساکر (م ۵۷۱)، علمای دیگر اهل سنت نیز این روایت را نقل کرده‌اند از جمله؛

- ۱- نصیبی (م ۶۵۲) در کتاب مطالب السؤل.^۹
  - ۲- سبط بن جوزی (م ۷۲۶) در کتاب مرآة الزمان^{۱۰} و تذکره الخواص^{۱۱}.
  - ۳- ابن کثیر دمشقی (م ۷۷۴) در کتاب البدایه و النهایه.^{۱۲}
  - ۴- سمهودی (م ۹۱۱) در کتاب جواهر العقدين.^{۱۳}
  - ۵- هروی (م ۱۰۱۴) در کتاب مرقاه المفاتیح.^{۱۴}
  - ۶- عثمان بن سعید الکماخی (م ۱۱۷۱) در کتاب، المهیأ فی کشف أسرار الموطأ.^{۱۵}
  - ۷- قندوزی (م ۱۲۹۴) در کتاب ینابیع الموده.^{۱۶}
- بنابراین روایت نام گذاری امام سجاد علیه السلام از سوی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم کذب و وضع نبوده است و جایگاه آن در کتاب الموضوعات نیست.

توثیقات نقل کنندگان

در نزد اهل سنت هر یک از علمای یاد شده، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار هستند. از ابن عساکر (م ۵۷۱) به عنوان یکی از بزرگان حدیثی تجلیل شده است، ذهبی (م ۷۴۸) در رابطه با او می‌نویسد:

علی بن الحسن بن هبة الله بن عبد الله بن الحسين، الحافظ الكبير أبو القاسم ثقة الدين ابن عساکر الدمشقی، الشافعی صاحب "تاریخ دمشق"، أحد أعلام الحديث.^{۱۷}

از صاحب کتاب مطالب السؤل یعنی نصیبی نیز به نیکی یاد شده است، تاج‌الدین ابن الساعی (م ۶۷۴) می‌نویسد:

كان أدیباً، فاضلاً، فقیهاً، شافعی المذهب. عنی بسماع الحديث والرحله فی طلبه.^{۱۸}

از سبط بن جوزی (م ۶۵۴) نیز با عناوین امام، فقیه، علامه تمجید شده است در این رابطه، صلاح‌الدین می‌نویسد:

وكان إماماً فقیهاً واعظاً وحیداً فی الوعظ، علامه فی التاريخ والسير.^{۱۹}

۹ مطالب السؤل: ۲۸۱

۱۰ مرآة الزمان فی تواریخ الأعیان: ۱۱ / ۳۵ و ۴۴ / ۱۰

۱۱ تذکره الخواص من الامة بذكر خصائص الائمة: ۴۲۵ / ۲

۱۲ البدایة والنهایة: ۴۸۶ / ۱۲

۱۳ جواهر العقدين فی فضل الشرفین: ۷۷ / ۲

۱۴ مرقاه المفاتیح شرح مشکاه المصابیح: ۲۶۸۹ / ۷

۱۵ المهیأ فی کشف أسرار الموطأ: ۲۲۶ / ۱

۱۶ ینابیع الموده: ۵۲ / ۳

۱۷ تاریخ الإسلام: ۴۹۳ / ۱۲ و رک: طبقات الشافعیین: ۶۹۳، طبقات الشافعیة الكبرى: ۲۱۵ / ۷

۱۸ الدر الثمین فی أسماء المصنفین: ۱۵۱ و رک: تاریخ الإسلام: ۷۳۳ / ۱۴، الأعلام: ۱۷۵ / ۶

۱۹ فوات الوفيات: ۳۵۶ / ۴ و رک: طبقات الشافعیة الكبرى: ۲۳۹ / ۸، الأعلام: ۲۴۶ / ۸

همچنین در مورد ابن کثیر (م ۷۷۴) دمشق نوشته شده است که وی دارای شخصیتی شناخته شده و کتبی معتبر است، در این رابطه مزی می نویسد:

عماد الدین أبو الفداء إسماعیل بن عمر بن کثیر القرشی البصری ثم الدمشقی العلامة الحافظ المحدث صهر الشیخ أبی الحجاج المزی وترجمته مشهوره، وتصانیفه معروفه مذکوره.^{۲۰}

در رابطه با سمهودی (م ۹۱۱) نیز نوشته شده است:

السمهودی - علی بن عقیف الدین عبد الله بن احمد ابن علی بن محمد نور الدین أبو الحسن السمهودی الشافعی (سمهود بلده غربی نیل مصر) الحسنی نزیل المدینه المنوره المفتی بها ولد سنه ۸۴۴ و توفی سنه ۹۱۱ احدی عشره وتسعمائه.^{۲۱}

همچنین برای هروری (م ۱۰۱۴) علاوه بر تبصر علمی^{۲۲}، استاد بزرگی چون بان حجر مکی را نام می برند، محمد صدیق خان در این رابطه می نویسد:

هاجر إلى مکة المکرمة، وتلمذ علی ابن حجر المکی فقیه حنفی له المرقاه فی شرح المشکاه.^{۲۳}

و در آخر، قندوزی شافعی (م ۱۲۹۴) نیز چنین توثیق شده است:

سلیمان بن خوجه إبراهیم قبلان الحسینی الحنفی النقشبندی القندوزی: فاضل، من أهل بلخ.^{۲۴}

در مجموع، ناقلین روایت نام گذاری امام سجاد علیه السلام از سوی پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم به سیدالعبادین، بسیار معتبر هستند و به همین جهت صحیح نیست چنین علمایی با این اعتبار و جایگاه روایت موضوع را نقل کنند.

نقل شوکانی

شوکانی (م ۱۲۵۰) در مقدمه کتاب الفوائد المجموعه مدعی است، روایاتی را که علمای دیگر با عنوان الموضوعات جمع آوری کرده اند، گزینش می کند چراکه بسیاری از آنان موضوع نیستند یا در نهایت ضعف خفیفی دارند، از جمله آن کتابها، الموضوعات ابن جوزی را نام می برد و می نویسد:

وهم رحمهم الله تعالی قسما. قسم: جعلوا مصنفاتهم مختصه بالرجال الكذابين والضعفاء، وما هو أعم من ذلك. وبینوا فی تراجمهم ما رووه من موضوع، أو ضعيف، کمصنف ابن حبان، والعقيلي، والأزدي فی الضعفاء، وأفراد الدارقطني، وتاریخ الخطیب، والحاكم، وكامل ابن عدی، ومیزان الذهبی. وقسم: جعلوا مصنفاتهم مختصه بالأحاديث الموضوعه. كموضوعات ابن الجوزي والصغاني، والجوزقاني والقزويني.

۲۰ تهذیب الكمال فی أسماء الرجال: ۱/ ۶۴ و رک: العقد المذهب فی طبقات حملة المذهب: ۴۲۸، الأعلام: ۱/ ۳۲۰

۲۱ هدیة العارفين: ۱/ ۷۴۰، الأعلام: ۴/ ۳۰۷، الضوء اللامع لأهل القرن التاسع: ۵/ ۲۴۵

۲۲ معجم المفسرين من صدر الإسلام وحتى العصر الحاضر: ۱/ ۳۶۱

۲۳ التاج المکمل من جواهر مآثر الطراز الآخر والأول: ۳۹۰ و رک: الأعلام: ۵/ ۱۲

۲۴ الأعلام: ۳/ ۱۲۵ و رک: هدیة العارفين: ۱/ ۴۰۸

ومن ذلك: مختصر المجد صاحب القاموس، ومقاصد السخاوي، وتمييز الطيب من الخبيث للديبع، والذيل على موضوعات ابن الجوزي للسيوطي، وكذلك كتاب الوجيز له، واللاليء المصنوعة له، وتخريج الإحياء للعراقي، والتذكرة لابن طاهر الفتني.

وها أنا بمعونة الله وتيسيره، أجمع في هذا الكتاب جميع ما تضمنته هذه المصنفات من الأحاديث الموضوعية.

وقد أذكر ما لا يصح إطلاق اسم الموضوع عليه، بل غاية ما فيه أنه ضعيف بمره، وقد يكون ضعيفا ضعفا خفيفا، وقد يكون أعلى من ذلك.^{٢٥}

با توجه به نقل روایت مورد نظر از سوی شوکانی در کتاب فوائد المجموعه^{٢٦}، این روایت نمی تواند موضوع و کذب باشد.

٢,١,١ عدم جواز نقل روایت موضوع

کامل کننده سر فصل قبل یعنی؛ نقل روایت از سوی بزرگان اهل سنت، قانون صحیح مسلم است. مسلم در کتاب خود روایتی را از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که مطابق آن، علمایی که این حدیث را ذکر کرده اند باید کذاب باشند. در صحیح مسلم چنین وارد شده است: وهو الأثر المشهور عن رسول الله صلى الله عليه وسلم «من حدث عني بحديث يرى أنه كذب، فهو أحد الكاذبين»^{٢٧}.

به دیگر بیان، در صورتی که روایت نام گذاری امام سجاد علیه السلام به سید العابدین از سوی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم کذب باشد، ناقلین آن باید تصریح به وضع این حدیث می کردند در حالی که هیچ کدام چنین مطلبی را عنوان نکرده اند پس باید گفت؛ علمای اهل سنت کاذب هستند یا ابن جوزی (م ٥٩٧) تساهل در ورود احادیث به کتاب الموضوعات کرده است.

٣,١,١ اعتراف تاریخ نویسان

اگر بپذیریم که انتساب لقب زین العابدین از سوی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم کذب است، چرا تاریخ نویسان ایشان را با این لقب یاد کرده اند؟ به عبارت دیگر منشا انتساب سید العابدین به امام سجاد علیه السلام از سوی تاریخ نویسان چیست؟ نمی شود گفت که این لقب ساخته و پرداخته اصحاب سیر است. از جمله، ابن حبان (م ٣٥٤) چنین می نویسد:

٢٥ الفوائد المجموعه: ٣

٢٦ الفوائد المجموعه: ٤١٨

٢٧ صحیح مسلم: ٨ / ١ و رک: المصنف ابن ابی شیبه: ٥ / ٢٣٧، سنن ابن ماجه: ١ / ٢٧، حلیه الأولیاء وطبقات

الأصفیاء: ٤ / ٣٥٦، الجمع بین الصحیحین للحمیدی: ٣ / ٤١٩

وكان يقال بالمدينة إن علي بن الحسين سيد العابدين في ذلك الزمان.^{۲۸}

بنابراین اعتراف علمای اهل سنت به این لقب، دلیل محکمی بر عدم وضع روایت خواهد بود چرا که برای این اعتراف یک منشأ است.

۴,۱,۱ برداشت مخالفین

دلیل آخر بر ناروا بودن کلام ابن جوزی، اعتراف علمای اهل سنت به نفع امام سجاد علیه السلام است. سبط ابن جوزی (م ۶۵۴)، اعتراف به وجود لقب سید العابدين برای امام سجاد علیه السلام می کند و می نویسد:

وقد رواه ابن عساكر في تاريخه وقال: قد سماه رسول الله صلى الله عليه وسلم قبل أن يوجد

سيد العابدين.^{۲۹}

گذشته از این اعتراف بزرگ، از این روایت اعتراف به افضیلت امام سجاد علیه السلام می کند:

و هذه و ان كانت متقبه واحده فهي عظيمة تعادل جملا من المناقب.^{۳۰}

بنابراین اگر چنین روایتی موضوع است، چگونه بزرگان اهل سنت که توثیقات آنان گذشت، اعتراف به بزرگی حضرت می کنند؟

۲,۱ جمع بندی

ادعای کذب یا موضوع بودن روایت بر اساس اعترافات اهل سنت نمی تواند صحیح باشد بعضی از آنان مدعی هستند که ابن جوزی (م ۵۹۷) در نقل احادیث موضوعه و جعلی متساهل است و برخی دیگر افزون بر نقل این روایت در کتب خود، برداشت هایی نیز از آن داشته اند که مقام والای امام سجاد علیه السلام را بر همگان هویدا می سازد، با این وجود چنین روایتی دروغ نیست چراکه هیچ یک از علمای یاد شده، اشاره ای به کذب بودن آن نداشته اند بنابراین یا علمای اهل سنت دروغگو هستند یا ابن جوزی (م ۵۹۷) متساهل در نقل احادیث موضوعه است.

۲. اتهام غلابی به وضع حدیث

شخصیت و جایگاه امام سجاد علیه السلام در میان بزرگان اهل سنت بسیار ویژه است این مطلب تا جایی است که خیلی از علمای بزرگ عامه اعتراف به افضلیت حضرت سجاد علیه السلام کرده اند^{۳۱} اما تعصب و عناد سدی بزرگ در مقابل پذیرش حق است به همین جهت عالمی چون ابن جوزی

۲۸ الثقات لابن حبان: ۵/ ۱۶۰ و رک: تاریخ أصبهان = أخبار أصبهان: ۱/ ۱۷۴، البداية والنهاية: ۱۲/ ۴۹۴، التحفة

اللطفية في تاريخ المدينة الشريفة: ۲/ ۲۷۶

۲۹ مرآة الزمان في تواريخ الأعيان: ۱۰/ ۴۴

۳۰ مطالب السئول: ۲۸۱

۳۱ سير أعلام النبلاء: ۴/ ۳۸۶

نمی‌تواند در مقابل حق سر تسلیم فرود آورد و اشکال به رجال سند وارد می‌کند. وی مدعی است که شخصیت غلابی موجود در سند، روایات جعلی نقل می‌کند و حال آنکه با نگاه به کتاب‌های مختلف رجالی و حدیثی، این اتهام به غلابی وارد نیست و بلکه ثقه است.

۲,۱ توثیق غلابی

نام کامل غلابی؛ محمد بن زکریا الغلابی البصری است. برخلاف دیدگاه ابن جوزی (م ۵۹۷)، به دو دلیل عمده وی ثقه است. دلیل اول: مربوط به جرح غلابی است؛ ابن جوزی (م ۵۹۷) به نقل از دارقطنی وی را متهم به نقل روایات جعلی می‌کند و حال آنکه موافق اعتراف ابن حجر عسقلانی (۸۵۲)، دارقطنی متشدد در جرح است^{۳۲} بنابراین جرح او در مورد غلابی قابل پذیرش نیست. اما دلیل دوم؛ مربوط به وجود نام وی در کتاب‌های ثقات است. ابن حبان (م ۳۵۴) نام او را در کتاب الثقات خود ذکر می‌کند:

محمد بن زکریا بن دینار الغلابی الضبی من أهل البصرة یروی عن أبی الولید الطیالسی وشعیب بن واقد والبصریین کان صاحب حکایات وأخبار یعتبر حدیثه إذا روی عن الثقات لأنه فی روایتہ عن المجاہیل بعض المناکیر.^{۳۳}

افزون بر عبارت یاد شده ابن قطلوبغا (م ۸۷۹) نیز نام او را در کتاب الثقات خود ذکر می‌کند: محمد بن زکریا بن دینار الغلابی الضبی، من أهل البصرة.^{۳۴}

بنابراین محمد بن زکریا الغلابی از ثقات است و اتهام او به واضع احادیث، غیر صحیح است.

۳,۱ توثیق شیخ غلابی

افزون بر موثق بودن شخص محمد بن زکریا غلابی نزد اهل سنت، ابن حبان یادآوری می‌شود که اگر غلابی از شیخ ثقه روایت نقل کند وی نیز ثقه خواهد بود:

محمد بن زکریا الغلابی البصری الاخباری، أبو جعفر. عن عبد الله ابن رجاء الغدانی، وأبی الولید، والطبقه. وعنه أبو القاسم الطبرانی، وطائفة وهو ضعيف، وقد ذكره ابن حبان فی کتاب الثقات وقال: یعتبر بحدیثه إذا روی عن ثقه.^{۳۵}

با توجه به این مطلب شیخ محمد بن زکریا غلابی در سند، ابراهیم بن بشار است که با شش وجه ثقه خواهد بود.

۳۲ ابن حجر عسقلانی به مناسبت در کتاب فتح الباری، به سبب تضعیفی که از سوی دارقطنی صورت گرفته وی را

متعنت اعلام می‌کند: فتح الباری: ۱/ ۳۹۲

۳۳ الثقات لابن حبان: ۹/ ۱۵۴

۳۴ الثقات ممن لم یقع فی الکتب الستة: ۸/ ۲۹۴

۳۵ میزان الاعتدال: ۳/ ۵۵۰

۱,۲,۲ وجه اول: راوی صحاح سته

ابراهیم بن بشار از راویان صحاح سته است. ذهبی (م ۷۴۸) در الکاشف چنین می‌نویسد:
إبراهیم بن بشار الرمادی البصری مكثر مغرب عن بن عیینة وله قليل عن جماعة وعنه أبو داود
وإسماعیل القاضي والكجی قال النسائی وغيره لیس بالقوی توفي ۲۲۸ د ت.^{۳۶}

همچنین مزی (م ۷۴۲) در تهذیب الکمال نام او را ذکر می‌کند:

د ت: إبراهیم بن بشار الرمادی، أبو إسحاق البصری وأصله من جرجرایا. ۳۷

بر اساس کتاب‌هایی که نام ابراهیم بن بشار را ذکر کردند، روشن می‌گردد که وی از راویان صحاح سته است بنابراین درجه بالایی از تعدیل را دارا است و به همین سبب غلابی نیز موثق می‌شود.

۲,۲,۲ وجه دوم: کتب ثقات

ابن حبان (م ۳۵۴) در کتاب الثقات از او یاد می‌کند:

إبراهیم بن بشار الرمادی أبو إسحاق من أهل البصرة یروی عن بن عیینة روی عنه أهل البصرة
وثنا عنه أبو خلیفه وكان متقنا ضابطا صحب بن عیینة سنین كثيرة وسمع أحادیثه مرارا ومن
زعم أنه كان ینام فی مجلس بن عیینة فقد صدق ولس هذا ممن یجرح مثله فی الحدیث
وذاک أنه سمع حدیث بن عیینة مرارا والقائل.^{۳۸}

۳,۲,۲ وجه سوم: مقبول نزد بزرگان اهل سنت

ابراهیم بن بشار نزد ابن عدی بسیار معتبر است چراکه وی را اهل صدق معرفی می‌کند:
قال: وهو عندنا من أهل الصدق.^{۳۹}

اضافه برآن، سمعانی (م ۵۶۲) وی را ضابط می‌داند:

إبراهیم بن بشار كان متقنا ضابطا، صحب ابن عیینة سنین كثيرة وسمع أحادیثه مرارا.^{۴۰}

بنابراین علاوه بر اینکه ابراهیم بن بشار صدوق است، ضابطیت را نیز دارا است که در نهایت به واسطه او غلابی نیز معتبر می‌شود.

۳,۲,۲ وجه چهارم: از راویان کتب معتبر

وجود نام راوی در کتاب‌های معتبر اهل سنت نشان از مقام راوی دارد به ویژه اگر نام او در کتبی وارد شود که مؤلف ادعای تهذیب روایات را داشته است که در این بخش به صورت مختصر اشاره می‌شود که نام ابراهیم بن بشار در دو کتاب معتبر المستدرک علی الصحیحین و الاحادیث المختاره وارد شده است. عبارت المستدرک چنین است:

۳۶ الکاشف: ۱ / ۲۰۹

۳۷ تهذیب الکمال فی أسماء الرجال: ۲ / ۵۶ و رک: تذهیب تهذیب الکمال فی أسماء الرجال: ۱ / ۲۳۰

۳۸ الثقات: ۸ / ۷۲

۳۹ سیر أعلام النبلاء: ۱۰ / ۵۱۱

۴۰ الأنساب: ۶ / ۱۶۳

أخبرنا أحمد بن جعفر القطيعي، ثنا إبراهيم بن عبد الله المصري، ثنا إبراهيم بن بشار الرمادي، ثنا سفيان بن عيينة، ثنا كثير النواء، عن المسيب بن نجبة، عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «كل نبي أعطى سبعة رفقاء، وأعطيت بضعة عشر» فقيل لعلي: من هم؟ فقال: أنا وحمزة وابناي، ثم ذكرهم «هذا حديث صحيح الإسناد، ولم يخرجاه»^{٤١}

با توجه به اعتبار دو کتاب المستدرک و الاحادیث المختاره و همچنين وجود نام ابراهيم بن بشار در اين دو کتاب، وثاقت وی فهمیده می شود و به دنباله آن وثاقت محمد بن زكريا غلابی ثابت می گردد.

٥,٢,٢ وجه پنجم: اساتيد طراز اول

از دلائل مهم مبني بر وثاقت ابراهيم بن بشار، داشتن استادی بزرگ چون ابن عيينه است. ابن سعد نام استاد ابراهيم بن بشار را می برد و چنین می نگارد:

إبراهيم بن بشار الرمادي ويكنى أبا إسحاق، صاحب ابن عيينة، توفي بالبصرة.^{٤٢}

بنابراین زمانی که ابراهيم بن بشار چنین استاد مشهور و بزرگی داشته باشد به وثاقت وی می افزاید و به دنباله آن مشخص می شود که غلابی نیز از ثقه روایت می کند و غلابی نیز ثقه شمرده می شود.

ب) اشکال ابن تیمیه و رد آن

در حقیقت با جواب به اشکال ابن جوزی (٥٩٧)، ایراد پست و بی اساس ابن تیمیه (٧٢٨م) نیز پاسخ داده شده است. ابن تیمیه (٧٢٨م) مدعی شده است که هیچ یک از علمای اهل سنت این روایت را نقل نکرده اند:

وكذلك ما ذكر من تسمية رسول الله صلى الله عليه وسلم له سيد العابدين هو شيء لا أصل له، ولم يروه أحد من أهل العلم والدين.^{٤٣}

در حالی که در مطالب گذشته بیان شد که عده ای از علما بزرگ اهل سنت این روایت را نقل کرده اند.

٤١ المستدرک علی الصحیحین: ٣ / ٢٢٠، الأحادیث المختاره: ٤ / ١٧١

٤٢ الطبقات الكبرى: ٧ / ٣٠٨ و رک: الأنساب: ٦ / ١٦٣

٤٣ منهاج السنة النبوية: ٤ / ٥٠

نتیجه

تا به اینجا ثابت شد که روایت نام گذاری امام زین العابدین علیه السلام به سیدالعابدین از سوی رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم کاملا صحیح است و موضوع نیست چراکه کتاب الموضوعات ابن جوزی (۵۹۷)، نزد اهل سنت اعتباری ندارد به گونه‌ای که به اعتراف بزرگان اهل سنت ابن جوزی (م ۵۹۷) تساهل به خرج داده و بسیاری از روایاتی را که صحیح هستند در این کتاب وارد کرده است. همچنین عده‌ای از علمای اهل سنت این روایت را بیان کرده و از آن مطالبی را در رابطه با افضلیت امام سجاد علیه السلام بیان کرده‌اند که بر همین اساس به صورت ضمنی به ابن تیمیه (۷۲۸) نیز پاسخ داده شده. افزون بر آن؛ رجال سند صحیح است و هیچ اتهامی به محمد بن زکریا غلابی وارد نخواهد بود. لازم به تذکر است که علاوه بر اثبات صدور و صحت این حدیث، افضلیت امام سجاد علیه السلام بر مبنای اکثر ثوابا نیز ثابت می‌گردد که خود بحثی مستقل است.

فهرست مصادر:

١. الموضوعات: جمال الدين عبد الرحمن بن علي بن محمد الجوزي / تحقيق عبد الرحمن محمد عثمان / ناشر المكتبة السلفية بالمدينة المنورة / چاپ اول /
٢. مطالب السئول في مناقب آل الرسول: نصيب، محمد بن طلحة / تحقيق طباطبائي، عبدالعزيز
٣. مرآة الزمان في تواريخ الأعيان: سبط ابن الجوزي / تحقيق و تعليق: محمد بركات، كامل محمد الخراط، عمار ريحاوي، محمد رضوان عرقسوسي، أنور طالب، فادي المغربي، رضوان مامو، محمد معتز كريم الدين، زاهر إسحاق، محمد أنس الخن، إبراهيم الزبيق / ناشر دار الرسالة العالمية، دمشق / چاپ اول / ١٤٣٤
٤. منهاج السنه النبويه: ابن تيمية الحراني الحنبلي دمشقي / تحقيق محمد رشاد سالم / ناشر جامعه الإمام محمد بن سعود الإسلامية / چاپ اول / ١٤٠٦ ق
٥. معرفة أنواع علوم الحديث: ابن الصلاح، عثمان بن عبد الرحمن / تحقيق عبد اللطيف الهميم - ماهر ياسين الفحل / ناشر: دار الكتب العلمية / چاپ اول / ١٤٢٣ق
٦. اختصار علوم الحديث: ابن كثير دمشقي / تحقيق: أحمد محمد شاکر / چاپ: دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان /
٧. تدريب الراوي في شرح تقريب النواوي: عبد الرحمن بن أبي بكر، جلال الدين السيوطي / تحقيق: أبو قتيبة نظر محمد الفاريابي / ناشر: دار طيبة /
٨. فتح المغيث بشرح الفية الحديث: شمس الدين أبو الخير، السخاوي / تحقيق: علي حسين علي / چاپ: مكتبة السنة / مصر / ١٤٢٤ق
٩. تذكرة الموضوعات: محمد طاهر بن علي الصديقي الهندي الفتني / چاپ: إدارة الطباعة المنيرية / ١٣٤٣ق
١٠. نيل الأوطار: محمد بن علي بن محمد بن عبد الله الشوكاني اليمني / تحقيق: عصام الدين الصبابطي / چاپ دار الحديث / مصر / ١٤١٣ق
١١. الفوائد المجموعة في الأحاديث الموضوعية: محمد بن علي بن محمد بن عبد الله الشوكاني اليمني / تحقيق: عبد الرحمن بن يحيى المعلمي اليماني / چاپ: دار الكتب العلمية / بيروت، لبنان
١٢. تاريخ دمشق / أبو القاسم علي بن الحسن بن هبة الله المعروف بابن عساكر / تحقيق: عمرو بن غرامة العمروي / چاپ دار الفكر للطباعة والنشر والتوزيع / ١٤١٥ق
١٣. تذكرة الخواص من الامة بذكر خصائص الائمة: ابن جوزي، يوسف بن قزاوغلي / تحقيق: تقى زاده حسين / چاپ المجمع العالمي لاهل بيت عليهم السلام / قم / ١٤٢٦

١٤. البداية والنهاية: تحقيق: عبد الله بن عبد المحسن التركي / چاپ: دار هجر للطباعة والنشر والتوزيع والإعلان / ١٤١٨ق
١٥. جواهر العقدين في فضل الشرفين: سمهودى، على بن عبدالله / تحقيق: عليلى، موسى بناى / چاپ مطبعه العانى / بغداد / ١٤٠٥
١٦. مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح: على بن (سلطان) محمد، أبو الحسن نور الدين الملا الهروى القارى / چاپ دار الفكر / بيروت - لبنان / ١٤٢٢ق
١٧. المهياً فى كشف أسرار الموطأ: عثمان بن سعيد الكماخى / تحقيق وتخریج: أحمد على / چاپ: دار الحديث / القاهرة - جمهورية مصر العربية / ١٤٢٥ق
١٨. ينابيع الموده لذوى القربى: قندوزى، سليمان بن ابراهيم / تحقيق حسينى، على بن جمال اشرف / چاپ دار الاسوه للطباعة / قم / ١٤٢٢ق
١٩. الفوائد المجموعه فى الأحاديث الموضوعه: محمد بن على بن محمد الشوكانى / تحقيق: عبد الرحمن بن يحيى المعلمى اليمانى / چاپ دار الكتب العلميه / بيروت، لبنان
٢٠. صحيح مسلم: مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشيري النيسابورى / تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي / چاپ دار إحياء التراث العربى / بيروت
٢١. الثقات: محمد بن حبان بن أحمد / چاپ دائرة المعارف العثمانية بحيدر آباد الدكن الهند / ١٣٩٣ق
٢٢. تاريخ أصبهان = أخبار أصبهان: أبو نعيم أحمد بن عبد الله، الأصبهاني / تحقيق: سيد كسروى حسن / چاپ دار الكتب العلميه / بيروت / ١٤١٠ق
٢٣. التحفة اللطيفة فى تاريخ المدينة الشريفة: شمس الدين أبو الخير، سخاوى / چاپ الكتب العلميه، بيروت / لبنان / ١٤١٤ق
٢٤. الكتاب المصنف فى الأحاديث والآثار: أبو بكر بن أبى شيبه / تحقيق: كمال يوسف الحوت / چاپ مكتبة الرشد / الرياض / ١٤٠٩ق
٢٥. سنن ابن ماجه: ابن ماجه / تحقيق: شعيب الأرنؤوط، عادل مرشد، محمد كامل قره بللى، عبد اللطيف حرز الله / چاپ دار الرسالة العالميه / ١٤٣٠ق
٢٦. حلية الأولياء وطبقات الأصفياء: أبو نعيم الأصبهاني / چاپ السعادة / ١٣٩٤ق
٢٧. الجمع بين الصحيحين البخارى ومسلم: محمد بن فتوح بن عبد الله / تحقيق: د. على حسين البواب / چاپ: دار ابن حزم / لبنان بيروت / ١٤٢٣ق
٢٨. الثقات ممن لم يقع فى الكتب الستة: أبو الفداء زين الدين قاسم بن قطلوبغا السؤدوني / تحقيق: شادى بن محمد بن سالم آل نعمان / چاپ: مركز النعمان للبحوث والدراسات الإسلامية وتحقيق التراث / الترجمة صنعاء، اليمن / ١٤٣٢ق
٢٩. ميزان الاعتدال: شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان بن قايماز الذهبى / تحقيق: على محمد البجاوى / چاپ دار المعرفة للطباعة والنشر / بيروت - لبنان / ١٣٨٢ق

٣٠. الكاشف في معرفة من له رواية في الكتب الستة: شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان بن قايماز الذهبي / تحقيق: محمد عوامة أحمد محمد نمر الخطيب / چاپ: دار القبلة للثقافة الإسلامية - مؤسسة علوم القرآن / جدة / ١٤١٣ق
٣١. تهذيب الكمال في أسماء الرجال: يوسف بن عبد الرحمن بن يوسف، المزي / تحقيق: بشار عواد معروف / چاپ: مؤسسة الرسالة / بيروت / ١٤٠٠ق
٣٢. تذهيب تهذيب الكمال في أسماء الرجال: شمس الدين أبي عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان بن قايماز الشهير بـ «الذهبي» / تحقيق: غنيم عباس غنيم - مجدى السيد أمين / چاپ: الفاروق الحديثة للطباعة والنشر / ١٤٢٥ق
٣٣. المستدرک على الصحيحين: أبو عبد الله الحاكم محمد بن عبد الله، النيسابورى / تحقيق: مصطفى عبد القادر عطا / چاپ: دار الكتب العلمية / بيروت / ١٤١١ق
٣٤. الأحاديث المختارة أو المستخرج من الأحاديث المختارة مما لم يخرج به البخارى ومسلم فى صحيحيهما: ضياء الدين أبو عبد الله محمد بن عبد الواحد المقدسى / تحقيق: معالى الأستاذ الدكتور عبد الملك بن عبد الله بن دهيش / چاپ: دار خضر للطباعة والنشر والتوزيع / بيروت - لبنان / ١٤٢٠ق
٣٥. الطبقات الكبرى: أبو عبد الله محمد بن سعد بن منيع الهاشمى بالولاء، البصرى، البغدادي المعروف بابن سعد / تحقيق: إحسان عباس / چاپ: دار صادر / بيروت / ١٩٦٨م
٣٦. تاريخ الإسلام ووفيات المشاهير والأعلام: شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان بن قايماز الذهبي / تحقيق: الدكتور بشار عواد معروف / چاپ: دار الغرب الإسلامى / ٢٠٠٣م
٣٧. طبقات الشافعيين: أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير القرشى البصرى ثم الدمشقى / تحقيق: د أحمد عمر هاشم، د محمد زينهم محمد عزب / چاپ: مكتبة الثقافة الدينية / ١٤١٣ق
٣٨. الدر الثمين فى أسماء المصنفين: على بن أنجب بن عثمان بن عبد الله أبو طالب، تاج الدين ابن الساعى / تحقيق: أحمد شوقى بنين - محمد سعيد حنشى / چاپ: دار الغرب الاسلامى، تونس / ١٤٣٠ق
٣٩. الأعلام: خير الدين بن محمود بن محمد بن على بن فارس، الزركلى الدمشقى / چاپ: دار العلم للملايين
٤٠. العقد المذهب فى طبقات حملة المذهب: ابن الملقن سراج الدين أبو حفص عمر بن على بن أحمد الشافعى المصرى / تحقيق: أيمن نصر الأزهرى - سيد مهني / دار الكتب العلمية / بيروت - لبنان / ١٤١٧ق
٤١. هدية العارفين أسماء المؤلفين وآثار المصنفين: إسماعيل بن محمد أمين بن مير سليم البابانى البغدادي / طبع بعناية وكالة المعارف الجليلية / استانبول / ١٩٥١ق

٤٢. الضوء اللامع لأهل القرن التاسع: شمس الدين أبو الخير محمد بن عبد الرحمن بن محمد بن أبي بكر بن عثمان بن محمد السخاوي / چاپ: منشورات دار مكتبة الحياة/ بيروت/

٤٣. التاج المكلل من جواهر مآثر الطراز الآخر والأول: أبو الطيب محمد صديق خان بن حسن بن علي ابن لطف الله الحسيني البخاري القنوجي / چاپ: وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية/ قطر / ١٤٢٨ ق

٤٤. معجم المفسرين «من صدر الإسلام وحتى العصر الحاضر»: عادل نويهض / چاپ: مؤسسة نويهض الثقافية للتأليف والترجمة والنشر/ بيروت - لبنان / ١٤٠٩ ق

٤٥. فتح الباري شرح صحيح البخاري: أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل العسقلاني الشافعي / تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، محب الدين الخطيب چاپ: المعرفة/ بيروت/ ١٣٧٩ ق